

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Thomas van Aquino
Doen wat goed is
 (vertaling en toelichting
 door Niko Schonebaum)
 Eindhoven: Uitgeverij
 Damon | 2026 | 296 pp. |
 € 29,90

Wat is eigenlijk geen 'goede handeling'?

Democratisch ethos kan wel getypeerd worden als doen wat goed is voor de democratische samenleving. Als één persoon heeft nagedacht over wat dat betekent, 'doen wat goed is', is het de middeleeuwse filosoof en theoloog Thomas van Aquino (1225-1274) wel. In zijn *Summa Theologiae* (*Hoofdwerk van de theologie*) bespreekt deze grondig de vraag wat eigenlijk 'doen' is, maar ook wat 'goed' is, wat 'willen' betekent en wanneer een handeling 'vrijwillig' is en wanneer niet. Hij doet dat in een indrukwekkend bouwwerk waarvan het middendeel gaat over het menselijk handelen, over deugden en ondeugden en over de invloed van emoties op het morele leven. Van dit middendeel is nu een gedeelte door Niko Schonebaum in toegankelijk Nederlands vertaald en becommentarieerd. Het is geen gemakkelijke tekst, maar een waarop je moet kauwen. Zo bespreekt Thomas de vraag of een daad die uit angst of uit begeerte voortkomt vrijwillig is of niet, en gaat hij daarvoor bij denkers als Aristoteles en Gregorius van Nyssa te rade. In zijn toelichting verplaatst Schonebaum dit naar de vraag of iemand vrijwillig handelt als hij uit angst om neergeschoten te worden, een straatrover toch maar geld geeft. Vergelijkbare situaties rond democratisch ethos zouden zo te geven zijn: handelt iemand vrijwillig als hij zich uit angst verzet tegen een asielzoekerscentrum in de buurt, en wat betekent dat vervolgens? Thomas van Aquino levert geen hapklare brokken maar wel vragen, tegenwerpingen en antwoorden om het debat rond democratisch ethos van nieuwe lagen te voorzien.

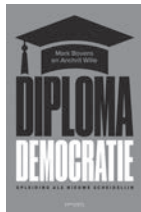

Henk Smeijsters
*De democratie
 begint bij onszelf.*
*Politieke levenslessen
 voor leervillige burgers*
 Eindhoven: Uitgeverij
 Damon | 2025 | 264 pp. |
 € 24,90

Democratisch ethos als probleem en oplossing

Het boek van Smeijsters laat zich lezen als een morele gids, een oefening in burgerschap vanuit de hoofdstelling dat het onderhoud van de democratie bij onszelf begint. Democratie kan alleen standhouden als burgers zelf democratische deugden ontwikkelen en in hun eigen handelen toepassen. Smeijsters vertrekt vanuit de constatering dat in veel landen het vertrouwen in politiek en instituties afneemt, en dat polarisatie, populisme en autoritaire tendensen groeien. Veel oplossingen richten zich op nieuwe regels, systemen of politieke hervormingen, maar volgens Smeijsters lossen die weinig op als burgers zelf geen democratische houding hebben. Democratie vraagt vooral om persoonlijke kwaliteiten, zoals: verantwoordelijkheid nemen voor het publieke leven, openstaan voor andere meningen, bereidheid tot dialoog en compromis, respect voor rechtsstaat en minderheden. Democratie is een vorm van karaktervorming. Burgers zijn ook zelf onderdeel van het

probleem. Zij dragen vaak onbewust bij aan de verzwakking van de democratie: door simplificaties en vijanddenken, door politieke onverschilligheid, door alleen het eigen belang te volgen. Omdat burgers mede onderdeel van het probleem vormen, zijn zij ook de sleutel tot herstel. De hoop ligt volgens Smeijsters in een vernieuwde burgerzin: betrokken, kritische en verantwoordelijke burgers die democratische waarden actief oefenen.

**Mark Bovens en
Anchrit Wille**

*Diplomademocratie.
Opleiding als nieuwe
scheidslijn*

Amsterdam: Prometheus |
2025 | 283 pp. | € 25,-

Irritante kiezel in de eigen schoen

De kern van deze herdruk van *Diplomademocratie* (oorspronkelijk 2011, volledig herziene editie 2025) van Mark Bovens en Anchrit Wille is één centrale stelling: in moderne democratieën – en vooral in Nederland – is politieke macht steeds sterker geconcentreerd bij hoogopgeleiden. Daardoor ontstaat een ‘diplomademocratie’: een democratie waarin diploma’s bepalen wie invloed heeft. Volgens het boek is opleidingsniveau een nieuwe vorm van sociale scheiding, vergelijkbaar met de vroegere verzuiling. Deze groepen leven steeds meer in verschillende sociale en culturele werelden, met andere waarden en politieke voorkeuren. Politiek en bestuur worden gedomineerd door hoogopgeleiden, met een representatiekloof tot gevolg. Deze kloof heeft weer gevolgen voor de inhoud van de politieke agenda, die eenzijdig door de belangen van de hoogopgeleiden wordt bepaald, hetgeen de legitimiteit van de politiek onder druk zet. Het boek is ongemakkelijk, omdat het de mogelijkheid laat zien van een elite die blind is voor de noden van praktisch opgeleiden. En het is omstreken, omdat het werk juist ook zelf zou bijdragen aan het creëren van de kloven die het zegt te willen bestrijden.

Marcia Luyten

*Kiezen voor democratie,
of voor dictatuur*

Amsterdam: De Bezige Bij |
2024 | 123 pp. | € 15,-

Hoe we uit onze rabbit hole kunnen ontsnappen

Nu onze digitale ruimte in handen is van grote mediabedrijven uit Silicon Valley, die als enige doel het maken van winst hebben, zijn we de grip op ons democratisch proces deels kwijtgeraakt. Dat stelt Luyten in haar essay. Essentieel voor het floreren van de democratie waren een gedeeld wereldbeeld en feitelijkheden die vaststonden. Beide worden in de huidige mediaomgeving in toenemende mate ondermijnd. We leven in een dolgedraaide wereld waarin mensen steeds vaker opgesloten raken in hun eigen *rabbit hole*, een verwijzing naar *Alice in Wonderland* van Lewis Carroll.

In zulke gescheiden informatiebubbels kunnen verkiezingen ertoe leiden dat partijen aan de macht komen die de democratie zelf willen afschaffen. In verschillende landen worden democratische systemen bovendien van binnenuit uitgehold door leiders die

democratische regels gebruiken om macht te concentreren. De kern van het essay is dat democratie niet vanzelf blijft bestaan. Door polarisatie, digitale media en populisme komt zij onder druk te staan. Daarom moeten burgers en instituties bewust blijven kiezen voor democratie, en haar actief beschermen. Volgens Luyten kan dat onder meer door burgerparticipatie te versterken, bijvoorbeeld via burgerberaden, en door extreme economische ongelijkheid te verkleinen. Daarnaast bespreekt ze het idee van *preferential voting*, een stelsysteem dat werd bedacht door Nicolas de Condorcet en later werd uitgewerkt door Lewis Carroll, het pseudoniem van Charles Lutwidge Dodgson. Bij deze methode rangschikken kiezers kandidaten trapsgewijs, wat de druk tot polarisatie kan verminderen. Dit systeem is minder relevant voor de Nederlandse situatie. Toch is het interessant om erover te lezen, omdat het en passant laat zien dat Carroll niet alleen schrijver was, maar ook een belangrijke wiskundige en logicus.

Eva Rovers

*Waarom we politiek niet
alleen aan politici kunnen
overlaten. Pleidooi voor
een Derde Kamer*

Amsterdam:
De Correspondent | 2025 |
156 pp. | € 16,-

Meer dan onderdanen van de staat

Dit boek is een pleidooi voor meer directe burgerinvloed in de democratie, omdat het huidige politieke systeem belangrijke maatschappelijke problemen onvoldoende oplost en burgers te weinig betrokken zijn tussen verkiezingen door. Democratie moet niet alleen bestaan uit stemmen op politici, maar uit voortdurende betrokkenheid van burgers bij politieke besluitvorming.

Burgerberaden zijn daarvoor volgens Eva Rovers – de vrouw van David Van Reybrouck, die school maakte met dit idee uit *Tegen verkiezingen* – een belangrijk instrument. Gelote burgers uit alle lagen van de bevolking komen samen. Zij verdiepen zich in een probleem, horen experts en formuleren voorstellen. De politiek kan die voorstellen vervolgens overnemen of verder uitwerken. Volgens Rovers blijkt uit voorbeelden in Europa dat zulke processen tot doordachter beleid en meer draagvlak leiden. Het centrale voorstel van het boek is een extraparlamentaire Kamer van gelote burgers (een ‘Derde Kamer’) die burgerberaden structureel onderdeel van het politieke proces doet zijn. Hierdoor zullen burgers zich weer als mededragers van de democratie zien, in plaats van als onderdanen van de staat.

Sander Heijne

De meeste stemmen gelden niet. Waarom de politiek ons blijft teleurstellen

Amsterdam:

Uitgeverij Pluim | 2025 |
240 pp. | € 24,99

De ondermijnende invloed van economische macht

Volgens Heijne, hoofdredacteur van *Vrij Nederland*, gelden de meeste stemmen *niet*. Vooral de stem van het kapitaal laat zich horen. De feitelijke zeggenschap is verschoven naar een smalle elite bestaande uit de bestuurders van multinationals en hun grootaandeelhouders, wier macht op geen enkele manier is gedemocratiseerd: ‘Als een soort van nieuwe adel beschikken zij over onze data, onze hulpbronnen, onze luchtkwaliteit en onze informatievoorziening, terwijl hun macht en rijkdom groeien met ieder product en iedere dienst die wij bij ze afnemen. Zij bepalen in grote mate wat wij betalen voor onze boodschappen en de huur, in welk tempo de aarde opwarmt en in welke landen en wijken arbeidsmigranten neerstrijken. Zo bezien is het helemaal niet zo verwonderlijk dat steeds meer burgers de democratie zoals we die nu hebben ingericht afwijzen. Die is tenslotte helemaal niet zo democratisch.’

Democratie lijkt te draaien om verkiezingen, maar in werkelijkheid ligt veel macht buiten het bereik van de kiezer – bij markten, bedrijven en technocratische besluitvorming –, waardoor de politiek kiezers blijft teleurstellen.

Een schrijnende analyse over het ontbreken van echte economische en politieke zeggenschap en de mogelijkheid dat dit tot wrok en ressentiment zal leiden onder de bevolking, zonder dat echt zicht op oplossingen wordt geboden. Ja, meer directe burgerparticipatie is nodig – eenvoudigweg omdat burgers alleen al doende burgerdeugden kunnen oefenen –, maar zonder afbraak van economische en technologische machtsstructuren zet dat weinig zoden aan de dijk.